

IZ GOZDA SE RAZLEGA KRIK

Vladimir Kavčič

Ker je tako bolj preprosto

Pusti zimski čas.

Okna prepredena s sivo pajčevino megle in stene, iz katerih se plazi hlad. Poročnik korači po sobi z rokami v žepu. Ne razmišlja, samo odgovarja si na vprašanja, ki se mu porajajo iz dolgočasje. V ta kraj so ga poslali samo zato, ker so uganili, da puščoba nikjer na svetu ni odvratnejša. Vsako dejavnost, ki bi ga raztresla, ovira mraz. Pogovarjati se nima s kom, razen s podporočnikom, a v njem tiči nekaj neprijetnega, nekakšno strupeno šilo, ki z ostrino svojih odgovorov pri vsakem sobesedniku razgalja skrbno prikrita šibka mesta.

Obstane pri oknu in strmi na prazno polje. Povsod, kamor mu sega oko, same utrujene goličave z onemelim drevjem. Vrne se k omari in si spet natoči šilce domačega žganja.

Vstopi podporočnik.

Stojita si blizu, komaj dva koraka narazen in se za hip motrita. Stari: dobrodušnež blizu petdesetih, okroglega rdečega lica. Mlajši: prodornih in ostrih oči, ki se nekoliko zvedavo razgledujejo iz bledega in suhega peterokotnega obraza.

— Gre? vpraša poročnik.

— Ne.

Stari povesi pogled in se zamisli. Počasi se obrne in odide k oknu.

— Ti prokleti oefar... In čez čas: — Si mu dal častno besedo, da ga pošljemo v taborišče, če izda? Si mu povedal, da se lahko še izmota? Zelo lepo možnost mu dajem. Od tam se lahko celo vrne...

— Vse sem povedal.

— Pa on?

— Pravi, da je star in da tako ne bo več dolgo.

— Ti prokleti oefar. Vso noč so ga fantje čakali v snegu, zdaj pa molči! — Kdaj ga bomo ustrelili?

— Nocoj? Mogoče jutri zjutraj? Naj si nekoliko opomore, da bo lahko sam hodil.

— Se strinjam, jutri zjutraj... Kdo ga bo?

— To je vprašanje.

— Saj poznaš fante. V enem letu si se že dokopal do njih.

— Ti predlagaj.

— Mogoče Tomo. — Stari pogoltne požirek in zacmoka z jezikom.

— Ne vem, če je pravi, ta podivja samo v boju.
— Morda Maks, zadnjič je tistega kar mimogrede...
— Dovolil sem mu, to je bil star račun.
— Saj ne nasprotujem, niti besede nisem rekel... Ta bo res najboljši...

— Od danih možnosti najbližji pravemu, ki ga ni. Rabili bi stroj.
— Daj, daj, samo poglej ga! Bik. Kakšen vrat in zaripel obraz. Ta je kar pravi...

— Ne vem, če zadostuje zaripel obraz in močan vrat. Še nekaj je treba.

— Kaj?

— Mogoče spoznanje, da je vse, kar počenjaš, nujno.

— To spoznanje jaz imam in ti najbrž tudi, vendar ne bom šel in kar takole ustrelil človeka, v hrbet...

— Ker v svojem spoznanju nisi dosleden.

— Ne, to je samo stvar okusa. Lahko nekaj spoznaš in vendar ne slediš svojemu spoznanju, ker ni po tvojem okusu. Za to so drugi, ki morda niso ničesar spoznali, imajo pa imenitno razvit nos za čas, v katerem živijo, ali pa so navadni strahopetci, ki ubogajo vse...

— Vzemiva tega konkretnega človeka, terenca...

— Jaz osebno nimam nič proti njemu...

— Jaz tudi ne, a navzlic temu... bo mrtev.

— Imenitno, duhovito, se razvname, a mu veselost takoj uplahne; suho nadaljuje: — Ustrelili ga bomo. V tem našem konkretnem položaju ne moremo napraviti nič boljšega, kot da jih iztrebljamo. Zgodovina je izbrala tak način, ki sicer ni po mojem okusu, toda...

— Čemu?

— Ker je tako bolj preprosto. Zapori, sem, tja, prevažanje, spiski, zasliševanje. Lahko še uide in se vrne. Spet ga imamo na grbi. Tako ne pridemo nikamor, ni ekonomično...

— Ali se zavedaš, da ga bo ustrelil na tvoj ukaz?

— Ustrelil ga bo on, jaz nimam s tem nič opraviti.

— Kakšna je razlika med poveljem in samim dejanjem, izvršitvijo? Kakšna je razlika med ugotovitvijo, da je to nujno, in nedoslednostjo, ker svoji odločitvi ne slediš?

— Razlika je velika. Ne bi je znal povedati z eno besedo, ampak ti veš zanjo, ti jo čutiš.

— Čutim jo kot polovico koraka, ko bi moral napraviti celega. Čemu siliti nekoga drugega, da ga napravi namesto mene?

— To pot sem te ujel. Pravkar ti je šinilo v glavo in že se delaš pametnega. Če bi bilo po tvojem, sploh ne bi rabili poveljnikov. Opravil

bo nekdo, ki ni poveljnik in ki bo to storil laže od mene. Mogoče celo z užitkom...

— Misliš?

— Si že videl, kako je kdo pohodil miš? Neokusno pravzaprav, dasiravno je škodljiva. Za kmeta pa to dejanje ni neokusno, razumeš...

— Mogoče imaš prav.

Staremu se razleze po licih zmagoslaven nasmešek in naliže kozarec.

— Potegni ga še malo, da se ti razveže jezik, danes ti je zmrznil...

Podporočnik je še ves tog, napet. V možganih čuti grozen nemir. Neutrudno išče razloge, da bi podprl svojo povsem slučajno misel, a jih ne najde.

— Jutri zjutraj, naposled dé potišano.

— Odredi po svoje, to ti prepuščam...

— Maks naj ga?

Podporočnik se počasi dvigne. Takoj mora govoriti z njim, bo vsaj videl, kako bo nanj učinkovalo.

— Naj gre še kdo z njim in naj ga malo zagrebejo, ukaže stari. — Še tako bo dosti govorjenja...

— Prav, že grem... Ampak to, kar si rekel, niso bili dokazi, življenje...

— No, že prav. Stori, kar sem ukazal.

Ko podporočnik gre po stopnicah, se ne čuti premaganega. Sam je že zdavnaj daleč od tega, da bi se izpostavljал prizadetosti. Pri predstavljanju šahovskih figur, a še to po nalogu, naleti na kombinacije, ki utegnejo biti zanimive. Vse je samo igra. Ples nemirnih podtalnih senc, ki ustvarjajo času ustrezno, barvito folkloro.

Ko Maks stoji pred njim, se mu radost poveljevanja sprevrže v sladostrastje.

— Ti je dobro? ga vpraša.

Maksove začudene oči preplavi zmedenost. Jeclja in kima.

— Si dobil plašč?

— Sem...

— So ti čevlji dovolj veliki, te ne tiščijo?

— Ne...

— Imaš rokavice?

— Imam...

— Da, mgm, saj res... Jutri zjutraj boš ustrelil onega terenca. Jožko ti bo pomagal. Vzemita kramp in lopato, opravita še pred svitom. Lahko tam v grapi, zakopljita ga.

— Jaz? Zobje se mu kar sami krčevito stisnejo, kot bi se hoteli zagristi drug v drugega, in v vekah mu vzdrhti živec. Ve, kaj je bilo in kaj bo, zaveda se, da nima pravice ugovarjati. Zaradi enega samega. .

— Ali ni vseeno, kdo ga? vpraša podporočnik in ne odmakne lo-kavega pogleda od njegovega obraza.

Maksa ta trenutek toliko ne vznemirja dogodek sam, žali ga podpo-ročnikov posmeh. Nemir, strah in ogorčenost se mu v hipu sprevržejo v prikrito besnost. Kri mu zalije debeli vrat in mesnato lice mu po-škrlati.

— Si razumel? vpraša podporočnik, ga prime za gumb na bluzi, ravno na trebuhu in ga počasi vrti, kot da se hoče prepričati, če je dobro prišit, ter pritiska na sam trebuh.

Maks prikima in se prestopi. Ščegetanja ne prenese.

— Zjutraj, ni treba, da bi videla vsa vas.

Maks še odločneje prikima.

— Kramp in lopata sta v kleti. Veš, kje?

— Vem... Bom že našel.

— Prav, ga potrepnja po ramenu in se nasmehne. — Vas ponoči ne zebe? Imate dovolj odeje?

— Dovolj...

Podporočnik se obrne in lagodno odide po stopnicah.

Maksu kri preplavlja ude in v zadržani ihti čuti, kako se mu na-penjajo kosti same. Godrnja je sam zase debelo preklinja. *Zakaj* ne? pomisli čez nekaj trenutkov, ko se nekoliko umiri. To res ni nič, če stisnem to uš, in vseeno je, kdo jo bo... Kaj bi sicer napravili z njo? Istočasno čuti, če ga bi moral ubiti ta hip, da bi to napravil z največjo mero surovosti in sovraštva. Ne zaradi njega samega, ne zato, ker je bandit in terenec, ampak zaradi podporočnikovega nasmeha in njegovih besed, ki nesramno vrtajo vanj in ga spravljajo v besnost, v divjost.

Ko se Tomo sredi popoldneva, ležeč v slami na podstrešju, zbudi, le s težavo premakne okorne in težke ude. Ker ve, da njegove slabosti ni krivo samo sonce, ampak tudi neprestana notranja čuječnost in napetost, se ne zgane. *Lahko mirujem do večera*, razmišlja. *Lahko vso noč in še jutri, pa se izdajalska slabost, ki je prevzela organizem, ne bo upehala*. Vsi zadnji dnevi, tudi brezdelno poležavanje na hlevu, so ga hromili in mu srkali življenjske sokove, dokler ni v zadnji noči popolnoma izgubil oblasti nad seboj.

Skozi misli mu bežijo nočne slike, neskončna notranja stiska, ki jo je samo še čutil in ga ni več bolela. Kakor bi na živi rani razgrebal žer-javico, ga je pekel spomin in strah pred tem, kaj bo prinesla vsaka na-

slednja sekunda. Ponoči je ostalo na rani samo še oglje, ki ni več žgalo. Podobna, samo dosti manj izrazita pomiritev ga je obiskala vsak dan. Tista nevidna praznina v notranjosti, ki mu je krivila hrbet, srkala mozeg in raztezala ušesa, se je nekaj časa večala in ga spravljala v besnost, da so mu na oči vrele solze, ko pa je bila najhujša, je uplahnila. Ne preteklosti ne prihodnosti se ni več bal, sleherna bojazen se je razblinila. Toda na njeno mesto ni stopil odrešujoč pogum ali gluha brezbriznost, ne, kakor da se je iz vsakega dela telesa odpravila v možgane posebna misel in tam kljuje, razjeda. Muko bega in zunanje razdraženosti zamenja krčevit napor misli, odet z zunanjo mirnostjo, a ves prežet z zavestjo o brezizhodnosti sedanjega položaja. Vse je le počasen, premišljen umik po stopnicah navzdol, v prostor brez razsežnosti, v prostor neštetih možnosti, ki jih je že zavrnil ali pa še ni imel časa razmisliti o njih. Vsak privid začasnega izhoda je zavračal kot goli nesmisel, čeprav ni delal nič drugega kot se korak za korakom izmikal.

Nekak boleč opomin iz daljave, ki ga je že med zadnjimi urami spanja svaril k budnosti, mu je, ko se je odpravljal iz noči, naznanil, da je spet minila ena kriza in da bo moral ponovno razmišljati. Kakor da so se odpočile tudi misli, je zdaj to nalogo sprejel lažje kot kdaj koli prej. Kljub potu, ki mu je prepočil že vso obleko, in sršeci slami, ki ga pika, občuti nekako sproščenost in celo lahkotnost. *Bil sem že tako izčrpan, da se nisem mogel nič več izčrpavati*, si pravi. *Toda zdaj je bolje. Čudno je, da tisti trenutek, ko se obup in neugodje sprevržeta v popuščanje, preidem neopazno. Kdaj se je to zgodilo? Ko sva zbežala z Ogorevca ali tedaj, ko se je poslovil Maks? Mogoče kdaj proti jutru, ko je umrlo zadnje upanje in so bile vse gozdne globače obljudene z nemirom, ki me je samo gnal dalje in dalje? Ali, ko sem stopil pred očeta in sestro ter jima povedal, da zunaj ne vzdržim več? Kaj morem zato, če zunaj neprestano mislim samo na smrt. Prostor je tega kriv, prostor brez konca in kraja... V beganju ni rešitve, kako, da nisem vedel tega že od začetka? Rešitev je v vztrajanju na nekem mestu. Če bi bil ostal doma, kar tu na podstrešju, koliko trenutkov groze bi mi bilo prihranjenih... Premagal bi vse te neusmiljene noči s tisočerinimi neopredeljivimi šumi. Toda, ko obkoliijo hišo? Na to ne bom mislil... Za to bo takrat dovolj časa, ko me bodo poklicali. Stali bodo na stopnicah in me poklicali... Prav tako, kot smo mi lovili skrivače... Šele potem, ko se ni nihče oglasil, smo razkopali seno in vedno kaj našli, če ne človeka pa vsaj skrinjo s suhim mesom... Kako sem se le mogel spraviti na kup slame, ko bi me vsak tepec najprej iskal prav tu? Če so naju opazili pred dnevi, bi bili zdaj že na preži, stikali bi okoli doma... Če bi*

me bili zjutraj zalotili, ko sem se vračal, ne bi do sedaj sedeli v senci in čakali, da se naspim...

Opazno, da ne bi povzročil najmanjšega ropota, premakne opeko nad seboj in obraz približa odprtini. Blagodejna svežina vdre skozi lino in ga sili, da močneje, bolj sproščeno zadiha. Vidi samo košček jasnega neba. Z rokami pod glavo posluša v poletni dan in spet razmišlja.

Mar ni druge poti? Vedno se ukvarjam samo s tistim zadnjim. Nobenih načrtov za življenje ne delam, kot da sem mu že prišel na kraj. Res, en sam korak je... Namesto prijateljskega srečanja s sosedom, strel v tilnik. To znam tudi jaz, razmeroma enostavno je, dokler nisi sam tik pred tem... Čemu tak strah pred smrtjo? Med bojem niti trenil ne bi, ko bi me zadelo. Molk in samota, ki jo iščem, sta kriva, izmaličila sta mi zadnji pogum... Zakaj sem šel na Koroško? Ostal bi sam in bi me ubili. Čemu sem verjel v to bedasto Italijo? Ker nisem prenesel tujine, ker nisem mogel ostati sam. Ni poti, ni izbire... Vsak naslednji korak sem napravil zaradi prejšnjega. Napravil sem ga iz bojazni; pojavila se je nenadoma, ni me našla toliko zrelega, da bi jo bil razumel...

Počasni, drsajoči koraki po pesku pred hišo v hipu pritegnejo njegovo pozornost. Pozna jih, očetovi so. Skuša se spomniti, kakšen obraz je napravil oče, ko ga je zjutraj zagledal in ko je zvedel, da je ostal sam, pa mu od tega srečanja ni ostalo nič v zavesti. Top kot plutovinast zamašek je občutil eno samo željo: spati, spati.

Domačnemu klepetu kljuke in očetovih nog se pridruži še sestrina živahnost. Tomo posluša samo z enim ušesom. V kuhinji sta, govorita. Zdaj bosta jedla, popoldanska malica je. Če bi se premaknil za en sam meter bliže, bi ju celo razumel... Toda koraki se ne umirijo, vrata na stopnicah v podstrežje zaškripljejo. Očetova podoba se mu jasno oblikuje pred očmi. Vidi ga, kako se mukoma vzpenja. *Pogled iz oči v oči*, se zave. *Če bi se potajil, kot da spim...* Sliši očetov vzdih na vrhu stopnic in sluti, da se mu korak obotavlja. Preden se premakne, še zakašlja.

Tomo se vzdigne in ga opazuje. Od potu svetlikajoča se pleša se mu zdi upognjena do otožnosti. V globoke čelne gube se mu je zarezal seneni prah, oči so mu postale bolj okrogle, bolj udrt in izmučena koža okoli njih temnejša. Potrtost, ki bi zaslužila pomilovanje.

— Vročina, se zgane oče, — te ne kuha?

— Spal sem prav do zdajle.

Oče se usede, sklene roke in nedoločno zre vanj: — Maksa ne bo nazaj?

— Ne, šel je. Zamahne z roko, da bi nakazal daljave, ki ju ločijo.

— Misli čez?

— Čez mejo ...
 — Ti ne? — Vprašanje je oprezno.
 — Ne, saj sem povedal, že zjutraj ...
 — Nisem te razumel, sem mislil, da se mu je kaj zgodilo. Zaseda nemara.

— Ne. Ste koga videli?
 — Ceste so prazne, sonce žge, odkima oče.
 — Saj bi šel, de Tomo zamišljeno. — Zdaj ni tako. Vi ne morete razumeti.

— Sta se kaj sporekla? Že iz šolskih klopi sta si bila dobra ...

— Zdaj je konec, ga ne čutiš? Kdor je živ, je sam ...

— Bog nas obvaruj, takšen konec! Kaj bo iz tega? Je res?

— To bi vas moral jaz vprašati.

— Jaz nisem vedel ...

— Tem slabše zame ...

— Ne očitaj ... Glas mu drgeta od notranje stiske.

Tomu se zdi, da je očeta zvilo do kraja. Le neznamen kupček po-voženega življenja je še ostal od njega. *Nekoč pa so bile njegove kretnje odrezave, prsti so se mu krčili v nevarne pesti. Stal je sredi hiše in zmerjal komuniste, da so mu sline letele za vrata. »Pobijte jih, pobijte jih,« je neštetokrat kričal. Zdaj bi ga lahko tako obložil z očitki, da bi se pod njimi zgrudil. Le kje sem takrat imel pamet, da sem se mu pod-rejal? Najbrž ga je zlomila Vilijeva smrt in ne jaz. Komu bi hasnilo, če ga ozmerjam ...? Ob spominu na brata mu je nekako mehko pri duši. Do očeta ne čuti niti trohe sovraštva. Vseodpuščajoči mir se je na-selil v njem, nekakšna melanholija slabosti ... Zdaj je vse zavoženo, povratka ni ... Mogoče je njegova nesreča večja od moje ...*

— Kaj bi zdaj? Kar je, je.

— Prerokovano je bilo, da bodo prišle stiske, se brani oče.

— Da bomo poginili, ni bilo prerokovano.

— Bog tako hoče. Za pravico ste se borili.

— Za pravico ... Ali je še sploh kje kakšna pravica, ko ostaneš sam?

— Šel bi z Maksom ...

— Ne mislim njega. Seveda bi bil lahko odšel z njim. Bi potem ne bil sam?

— Kar ste mogli, ste napravili ...

— Kaj smo napravili? Nič! Mar ni konec dovolj prepričljiv, da zahteva ponovno tehtanje vsega, razumete, vsega?

— Je ... Nima vsak pravičen boj tudi takega konca, a enkrat se bo uresničilo ... Mogoče kmalu ...

— Samo od sebe? Po božji volji? Brez ljudi?

— Čas se bo obrnil...

— Po naši smrti? No, zdaj sem potolažen.

— Tako ne more ostati...

— Kaj pa, če mora? Vidite, megla vse skupaj, ta vaša modrost. Kaj naj počnem z njo? Jaz moram vedeti tale trenutek...

Oče skloni glavo, reči nima kaj. Možgani kljujejo iz dneva v dan, a rešitve ne najdejo. Zdaj se lahko samo še nemočno brani.

— Nesreča je prišla, pravi. — Hudo nas je zadela, ker nas je našla nepripravljene. Jaz sem hotel samo dobro... Jaz nisem želel vama pogube, to sam veš...

— Vsi smo hoteli dobro, napravili pa smo slabo. Tu nekaj ni prav...

— Naš Vili je bil še premehak, lasu ni skrivil nikomur...

— Res je, ni ga. A kaj ima zdaj od tega? Preveč je bilo takih in zdaj smo, kjer smo. Nekaj ni bilo prav, kar čutil sem, prekleto, da sem res čutil...

Oče v zadregi povese oči in z nogo podrsa po podu. Le s težavo in počasi se približuje Tomovim mislim. Vsaka posebej ga zadene kot namigovanje, ki se ne ustavlja na površini, ampak rije vse globlje in globlje. Prizadet je, čeprav še ne ve dobro, v čem. Misli se mu neprestano vračajo k vprašanju, ki je jasno, določno in zanj ta čas edino pomembno: *Zakaj Tomo ni odšel z Maksom na varno, kamor koli? Kako bi mu dopovedal, naj ne čaka, ne da bi mislil, da ga odganjam, da mu odrekam zatočišče?*

— Sta se z Maksom sporekla?

— Ne, ločila sva se kot prijatelja... Ne gre mi v glavo, zakaj kar naprej spominjate Maksa...

— Tako, dobro je premislil, kar je napravil...

— Dobro je premislil z a s e.

— Jaz te ne razumem...

— Le kako bi... Drug drugemu sva visela na vratu... Dan in noč sva preganjala drug drugega in se bedasto na nekaj zanašala... Na kaj? Na neko vzajemnost, ki bi slej ko prej postala za oba usodna. Dva sta dva... Namesto da bi se plazil, je, kot da nosiš zastavo...

— Če si sam, je še slabše, ne sprevidiš tega?

— Slabše zaradi osamljenosti, a zame bolje. Zdaj šele sem se znašel na trdnih tleh. Premislil bom, nekaj bom ukrenil... Boste videli, da bom, zdaj moram.

— Prav, zamrmra oče in se vzdigne. — Zvečer še pridem.

Tomo se spet zlekne z rokami pod glavo. *Kaj vem o Maksu?* se vprašuje. *Kdaj se je zavedel, da mora oditi? Najbrž že zdavnaj prej, kot je povedal... Koliko časa bom rabil jaz, da se bom odločil in krenil*

za njim? Maks je moral mnogo doživeti, da je začel uporabljati lastno glavo. Vedno je bil nekakšen prisklednik pri tujih možganih... Od-dahnil sem se, ko je odšel... Čeprav ni slab človek. Kaj bi mu mogel, če bi jo bil potegnil tisti hip, ko je skočil iz vlaka? Lahko bi bil rekel, da se na Vilija požvižga. Že zaradi tega mu ne morem ničesar očitati. Vso pravico ima iskati svojo srečo sam... Do sedaj sem bil jaz njemu v breme, ne on meni...

Dokler ne ugasne sonce in se vsi predmeti na podstrešju ne raz-blinijo v črnini, spremlja Maksa. Čez hribe, po gozdovih, mimo vasi. Vidi ga, kako je izmučen, s podplutimi očmi, raztrgan in prepoten, ko se spušča k reki, da bi jo preplaval... Korak za korakom na tej poti se tudi sam spreminja. Ko Maks premaga reko, mu je že skoraj žal, da ni z njim. Lepo bi se pogovorila, vse bi bilo pozabljeno... To noč bi prevladala Karavanke. Le kaj mi je branilo, da se tudi jaz nisem od-pravil? Če ne z njim, vsaj za njim... Samo utrujenost? Strah pred tujimi ljudmi, pred popolno osamelostjo? Posluša srce, prisluškuje čelu. A tam ni nič določnega. Vse, vse, vse, odgovarjata. Mogoče, mogoče, mogoče...

Nenadoma se mu misli spet oblikujejo presenetljivo jasno. To je bila dolga pot, si razlaga. Zdaj ji ne vidim več smeri. V prsih ena sama praznina, ki je ni mogoče z ničimer izpolniti. Moj bog, kako to boli... Kakor spomin iz otroških let. Isti občutek usodne brezizhodnosti, mogoče je to samo strah... Živiš, to je vse. Odločáš in se ne vprašuješ po vzrokih. Tako moraš, vse te sili v to. Ni mogoče čakati in razmišljati. Če pogrešiš, se nenadoma znajdeš na tiru, kakršen je moj. Kaj pre-ostane? Nazaj do križišča, za pokoro po kolenih...

Najbližja postaja: Konec vojne. Izgubili smo jo. Če bi zmagali, bi mi bilo tole vse prihranjeno. Vse, kar smo napravili, bi bilo prav. Mo-goče niti na dnu ne bi ostal tisti grenki občutek, ki se ga zdaj tako po-gosto zavedam, da namreč tudi v majhnih, vsakodnevnih rečeh nisem ravnal pošteno. Če bi zmagali, bi bilo vse prav. Vsak, ki sem ga ubil, vsak, ki sem ga peljal na kolodvor, bi to zmago le potrjeval in ne bi ničesar očital. In četudi bi, kdo bi se menil zanj, če si varen... Če bi zmagali, bi nas nemara blagoslavljali, postavljali za vzgled otrokom, mi pa ne bi bili nič drugačni, kot smo zdaj. Našo pravico bi razglasili svetu, zdaj pa nam drugi dajejo svojo... Samo to, nič drugega: Boril sem se na napačni strani.

Nič drugega? Zakaj sem se boril ravno na tej strani? Ker sem čutil, da tako moram, ker me je silil oče, ker nisem vedel, da bomo omagali, ker, ker... ker... Kdaj sem se odločil? Bogvedaj... Nekoč, popol-noma nepremišljeno, nenadno, slučajno... Če bi živel še enkrat, bi

najbrž napravil isto, ali pa ne bi ničesar napravil. Sploh ničesar, čakal bi... Če bi mi pustili vsaj to. Zdaj lahko grem samo še dalje in se ne oziram nazaj! Imeli smo prav, samo zmagali nismo. Na vsako malenkost se zakolnem.

Ali pa nismo imeli prav... Možno je, da smo pogrešili... Pametna misel nam je zdrknila iz rok... Mar zato ne smemo živeti? Vsi so kričali, da srednje poti ni, prisilili so me, da sem izbral. Sicer pa nisem izbral jaz, vsaj ves jaz ne. Samo en moj del me je gnal... Nekaj, kar je mogoče že iz otroških let raslo z menoj... Pa vendar ne pridem tu niti korak dalje... Tudi pravico do življenja nam lahko odrekajo, kot smo jo mi njim. Že zdavnaj smo jo drug drugemu odrekli... Kaj zdaj prosjačim...

In čez čas:

Stari me je pognal v to reč. Nerazsodni stari bedak, ki se je zbal za vse, kar je nagraabil... Zakaj mu nisem nasprotoval? Star sem bil dvaindvajset let... Kot da nisem imel svoje glave... Vse je en sam nesmisel, vsi ti izgovori. Rad bi se izlekel, naprtil krivdo drugim... Prav to sem hotel, kar sem delal... in nič drugega. Vse je bilo prav in če bi zmagali... Tako pa... nekaj še ostane. Od tu moram, v kraj, kjer mi bo vsaj življenje varno. Nazaj, čez mejo, tam so vsa ta vprašanja nepomembna. Brez strahu bom lahko razmišljal... Enkrat moram vsemu dosedanjemu življenju na kraj...

Do sedaj nisem imel časa, pravzaprav tudi potrebe ne. Izhod je tako preprost. Maks ga je našel pred menoj, čeprav je bedak: Varen kraj za premislek. Tu nimam več kaj iskati. Ljudje bodo pokleknili in se prilagodili. Še lastna sestra, pa komunista...

Vrata na stopnišču se sunkoma odpro. Sestrini koraki nervozno topotajo po stopnicah. Preden doseže vrh, zakliče.

— Tomo, prihajajo!

— Kdo?

Bliskovito plane pokonci. Občuti nenavadno lahkotnost, tako je prosojen, kot bi se imel zdaj zdaj razbliniti.

— Partizani!

Z enim samim skokom doseže vrata in zdrsne v globino, na suho, po poletju duhtečo in razpokano zemljo. Prvi hip ne opazi nikogar.